

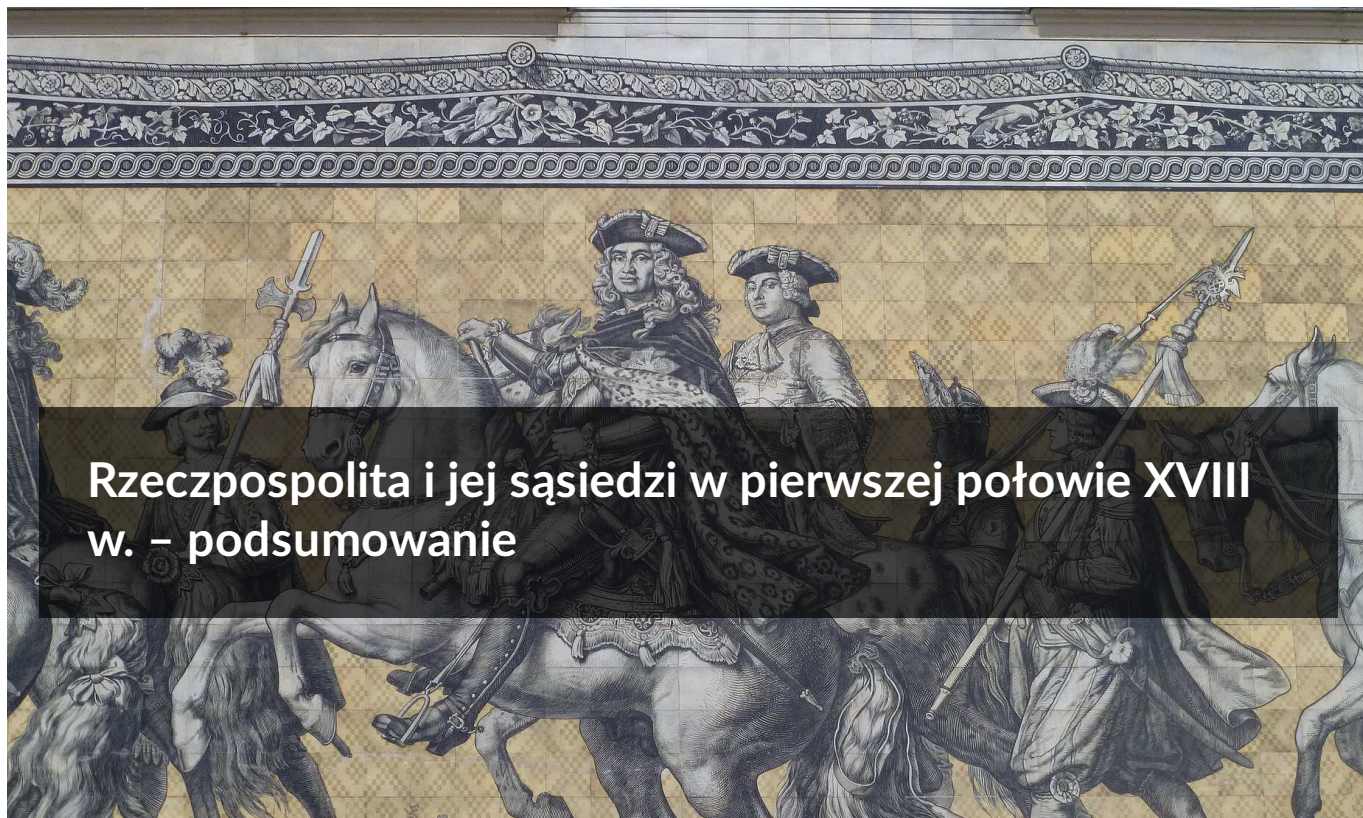
Rzeczpospolita i jej sąsiedzi w pierwszej połowie XVIII w. – podsumowanie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Mapa interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Cytat za: *Wiek XVI-XVIII. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1999, s. 380-381.

- Cytat za: *Wiek XVI–XVIII. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1999, s. 337.
- Źródło: *Fragment opracowania historycznego*, [w:] P. Kołodziej, *Przyczyny upadku państwowości polskiej w XVIII wieku*.
- Źródło: *Minister Andrzej Osterman do cara Piotra I o możliwości ingerencji w Polsce*.

Rzeczpospolita i jej sąsiedzi w pierwszej połowie XVIII w. – podsumowanie

Orszak książęcy, malowidło ściennie zdobiące królewską rezydencję w Dreźnie, upamiętnia 800-letnią historię saskiej dynastii Wettynów; wywodziło się z niej dwóch królów Polski: August II Mocny (1697–1706 i 1709–1733) oraz August III Sas (1733–1763).

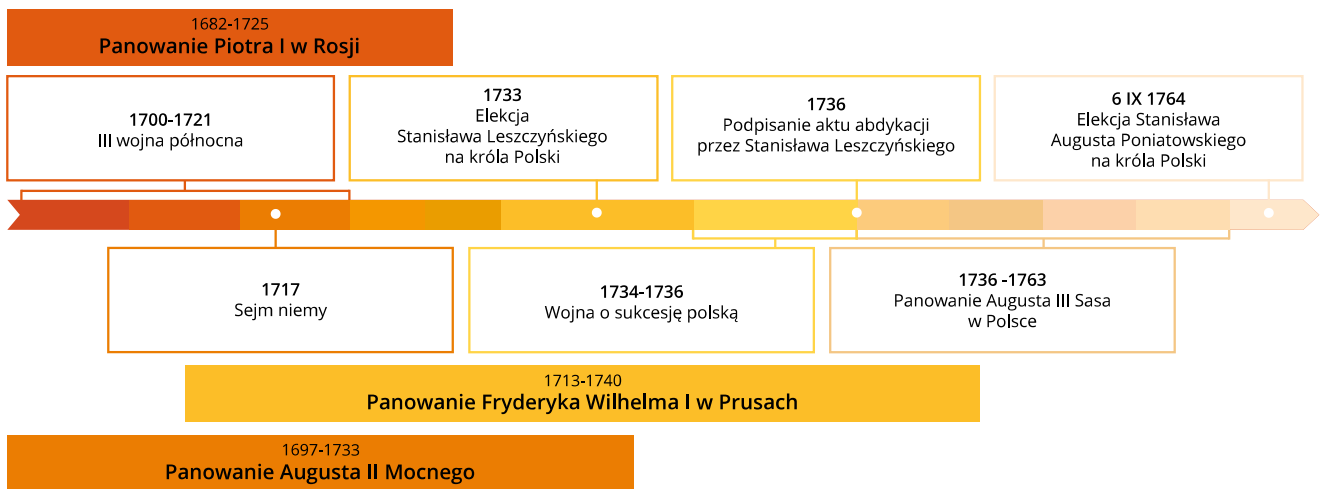
Źródło: *Orszak książęcy*, Drezno, Niemcy, licencja: CC BY 3.0.

„Za króla Sasa jedz, pij i popuszczaj pasa” – to znane szlacheckie powiedzenie opisujące pierwsze półwiecze XVIII w. chwaliło beztróskę i dobrobyt owych czasów. Wydaje się ono sprzeczne ze współczesną interpretacją dziejów, gdyż okres panowania królów z saskiej dynastii Wettynów (1697–1763) uznawany jest dość powszechnie za przyczynę kryzysu i późniejszego rozpadu państwa. To jednak pozorna sprzeczność.

Gdyby przyjąć perspektywę XVIII-wieczną, należy pamiętać, że poprzednie stulecie, pełne wojen i klęsk żywiołowych, znacząco zubożyło społeczeństwo. W tej sytuacji stosunkowo długi okres pokoju po 1717 r. został przez mieszkańców Rzeczypospolitej doceniony. Szlachta płaciła niskie podatki, jej przedstawiciele wiodli w miarę spokojne życie, a Rzeczpospolita wydawała im się wieczna. Książę Jędrzej Kitowicz, znany pamiętnikarz z epoki, w *Opisie obyczajów za panowania Augusta III* nakreślił potomnym obraz najwspanialszego okresu w dziejach kraju.

Z drugiej strony – z czego drobna szlachta zwykle nie zdawała sobie sprawy – dramatycznie narastały zagrożenia zewnętrzne. Stosunkowo młode, istniejące od 1701 r., Królestwo Prus szybko się modernizowało, a po zdobyciu w 1742 r. Śląska otaczało Polskę od zachodu i północy. Wyniesiona do roli imperium przez cara Piotra I Rosja zyskała szeroki dostęp do Bałtyku, dzięki czemu wchodziła w coraz bliższy kontakt z Europą Zachodnią. Trwająca

przy anachronicznej strukturze społecznej, konserwatywna i słaba militarnie Rzeczpospolita stawała się łakomym kąskiem dla sąsiadów.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Opiszysz sytuację wewnętrzną i zewnętrzną Rzeczypospolitej w okresie wojny północnej (w latach 1700–1721).
- Ocenisz znaczenie polsko-saskiej unii personalnej i rolę władców z dynastii Wettynów.
- Wymienisz i objaśnisz najważniejsze projekty naprawy Rzeczypospolitej, jakie pojawiły się za panowania Wettynów.
- Scharakteryzujesz reformy, jakich dokonano w państwach sąsiadujących z Rzeczpospolitą.

Przeczytaj

Naciski z Rosji, król z Saksonii

Po śmierci króla Jana III Sobieskiego i ponad rocznym *interregnum* w czerwcu 1697 r. większość szlachty podczas *wolnej elekcji* poparła francuskiego księcia Franciszka Ludwika de Bourbon-Contiego. Jednak królem został August II zwany Mocnym, *elektor* saski z dynastii Wettynów (z tego powodu zmienił wyznanie z *luteranizmu* na katolicyzm), którego popierał car Rosji Piotr I. Sas wykorzystał bierność Francuza – pierwszy ruszył na Wawel, zjednując sobie po drodze coraz liczniejszą rzeszę szlachty, aż w końcu 15 września 1697 r. doszło do jego koronacji.

Król August II Mocny z saskiej dynastii Wettynów, panował w latach 1697–1706 i 1709–1733. Portret autorstwa Louisa de Silvestre'a, profesora akademii królewskiej w Paryżu.

Co wskazuje na to, że obraz powstał w pierwszej połowie XVIII wieku?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wkrótce król August II przystąpił do wojny z Turkami i – wykorzystując jej słabość – odzyskał Podole wraz z Kamieńcem oraz umocnił się na przejętej wcześniej Ukrainie. Tymczasem car Piotr I zamierzał wykorzystać Rzeczpospolitą do wojny ze Szwecją. Jednak aby do niej przystąpić, król August II potrzebował zgody sejmu. Ominął ten wymóg, podpisując umowę sojuszniczą z carem jako elektor saski – w ten sposób Polska formalnie nie stała się stroną konfliktu, choć jak się szybko okazało, większość działań wojennych rozegrała się na jej terenie.

Polsko-saska unia personalna

W latach 1697–1763 (z trzyletnią przerwą w latach 1706–1709) Rzeczpospolita i Saksonia miały tego samego władcę, a więc związane były unią personalną. Królowie polscy,

będący jednocześnie wielkimi książętami litewskimi, August II Mocny i August III, pozostawali też książętami saksońskimi. Okres panowania tych władców uważany jest za czasy upadku politycznego. Rzeczpospolitą zrujnowały wojna północna (1700–1721), liczne bunty szlachty oraz ingerencje sąsiadów w sprawy wewnętrzne państwa polskiego. Międzynarodowa pozycja kraju, uznawanego jeszcze pod koniec XVII w. za mocarstwo, uległa znacznemu osłabieniu. Mimo to stosunkowo spokojne półwiecze po 1717 r. w szlacheckich pamiętnikach wspomniane było rzewnie i sielsko.

Rzeczpospolita Obojga Narodów i Saksonia w okresie wielkiej wojny północnej (1700–1721).

Wymień wszystkie kraje sąsiadujące z Rzeczpospolitą.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Teoretycznie plan króla Augusta II był dla Polski korzystny: w ramach realizowania zobowiązań zawartych w *pacta conventa* mówiących o odzyskaniu utraconych ziem Rzeczypospolitej zamierzał zdobyć Inflanty. Sas chciał tym samym wzmocnić swoją pozycję jako monarchy, co ułatwiłoby mu reformowanie kraju, a także zapewnić Wettynom władztwo nad nowymi terytoriami (miały one podlegać dziedziczeniu). Plan się nie powiódł, gdyż młody król Szwecji Karol XII pokonał sprzymierzone Danię i Rosję (Rosjanie ponieśli klęskę pod Narwą), a w 1701 r. wkroczył do Rzeczypospolitej. Doprowadziło to do wojny domowej.

Szlachta podzieliła się na dwa wrogie obozy: część pozostawała wierna Augustowi II (m.in. hetman litewski Stanisław Ernest Denhoff), inni (wśród nich rodzina Sapiehów) poparli Szwedów. Karol XII wkroczył do opuszczonej przez króla polskiego Warszawy, po czym kontynuował marsz na Kraków. Mniej więcej w połowie drogi, pod Kliszowem koło

Pińczowa, doszło do bitwy, w której Szwedzi pokonali oddziały saskie wspomagane przez Polaków (doszło tam do ostatniej w dziejach, nieudanej, szarży [husarii](#)). W 1704 r. szwedzki monarcha, wykorzystując zawiązaną przez szlachtę [konfederację](#) warszawską, doprowadził do detronizacji Augusta II, a następnie koronacji na króla Polski młodego wojewody poznańskiego Stanisława Leszczyńskiego.

Wojna domowa w Rzeczypospolitej trwała dwa lata (1704–1706) i skończyła się klęską zwolenników konfederacji sandomierskiej, założonej przez małopolskich zwolenników saskiego monarchy. Jednak triumf konfederacji warszawskiej i zwolenników Stanisława Leszczyńskiego był krótkotrwały. W 1709 r., po przegranej Szwedów z Rosjanami w bitwie pod Połtawą, August II odzyskał tron polski, a Stanisław Leszczyński został zmuszony do ucieczki za granicę.

Karol XII Wittelsbach był królem Szwecji w latach 1697–1718 i jednocześnie wybitnym dowódcą wojskowym. Podczas wojny północnej wielokrotnie rozbił przeważające wojska koalicji Rosji, Saksonii, Danii i Rzeczypospolitej.

Jak myślisz, dlaczego władca został przedstawiony w zbroi?

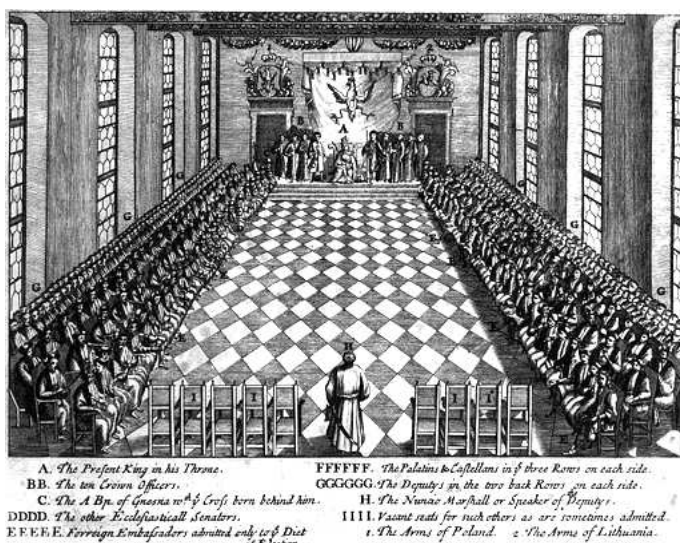
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Bitwa pod Połtawą była jednym z najważniejszych starć podczas wojny północnej. Została stoczona na lewobrzeżnej Ukrainie 8 lipca 1709 r. między wojskami króla szwedzkiego Karola XII a wojskami rosyjskimi cara Piotra I Wielkiego. W jej wyniku armia szwedzka została rozbita. Obraz francuskiego malarza Pierre'a-Denisa Martina.

Wskaż na obrazie wojska szwedzkie. Uzasadnij swój wybór.

Wojna północna wprawdzie nie uszczupliła polskiego terytorium, ale przyniosła ogromne zniszczenia, spotęgowane przez epidemie i nieurodzaje. Dotknięta różnorodnymi klęskami szlachta nie wytrzymała kolejnych prób ograniczenia przywilejów, które próbował wdrożyć August II (korzystając z obecności wojsk saskich w Rzeczypospolitej). Doszło do antykrólewskich wystąpień. Od 1714 r. zawiązywano lokalne konfederacje, z których najważniejszą rolę odegrała konfederacja tarnogrodzka z 1715 r., stawiająca sobie za cel usunięcie Sasów i Augusta II z Polski. Do sporu wtrącił się car Piotr I (oficjalnie jako mediator). Doprowadził do zawarcia porozumienia, które potwierdzono podczas tzw. **sejmu niemego** w 1717 r. (nazwa wzięła się stąd, że w obawie przed zerwaniem obrad nikomu, oprócz marszałka Stanisława Ledóchowskiego oraz odczytujących uchwały posłów, nie wolno było się odzywać).

Tak obradował sejm niemy: połączony senat i izba poselska w czasach Augusta II Mocnego.

Wskaż miejsce, w którym zasiadał król.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W kleszczach Rosji i Prus

Gdy po 1701 r. armia szwedzka przemieszczała się przez Rzeczpospolitą, rabując kraj, Rosja zyskała kilka lat spokoju. Car Piotr I wykorzystał ten czas na przebudowę i unowocześnienie swojej armii (m.in. znacząco podniósł rolę artylerii). Powiększył też stan posiadania nad Bałtykiem, zdobywszy od Szwedów twierdze Dorpat i Narwa oraz południowe wybrzeże Zatoki Fińskiej aż do jeziora Ładoga na wschodzie. Dzięki temu mógł rozpocząć w 1703 r. dzieło swego życia: budowę u ujścia rzeki Newy, na Wyspie Zajęcej, nowego europejskiego miasta – Sankt Petersburga (w 1712 r. przeniósł tam stolicę państwa).

Postanowienia sejmu uregulowały stosunki polsko-saskie przez zakaz ingerencji w sprawy sąsiada, zabroniono królowi na dłużej opuszczać kraj, wprowadzono umiarkowane reformy, ustanowiono niewielką, 24-tysięczną armię, ograniczono uprawnienia hetmanów w zakresie polityki zagranicznej. Sytuacja w kraju uspokoiła się, a car Piotr I, zgodnie z obietnicą, w 1719 r. wycofał z Rzeczypospolitej wojska rosyjskie. Do końca panowania Augusta II Mocnego w 1733 r. sytuacja wewnętrzna pozostawała stabilna.

Sankt Petersburg z perspektywy rzeki Newy, rycina z połowy XVIII w. autorstwa Valerianiego Josepha i Michała Iwanowicza.

Czy Sankt Petersburg można określić jako miasto europejskie? Uzasadnij odpowiedź.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Jednocześnie w 1704 r. wojska rosyjskie rozpoczęły trwającą 15 lat obecność w Polsce. Rosja wpływała przy tym aktywnie na sytuację wewnętrzną kraju, wspierając powrót na tron króla Augusta II Mocnego, a jednocześnie jej żołnierze rabowali i łupili Rzeczpospolitą, podobnie jak robili to wcześniej Szwedzi.

Rosji udało się przełamać w wojnie północnej dominację Szwecji, która – po porażce pod Połtawą latem 1709 r. – wycofała się zarówno z terenów rosyjskich, jak i z Rzeczypospolitej. Szwedzką klęskę przypieczętował kończący wojnę pokój w Nystad w 1721 roku. Na mocy jego postanowień Rosja uzyskała szeroki dostęp do Bałtyku i możliwość rozwoju floty, a tym samym handlu. Car Piotr I zrealizował swój plan otwarcia dla Rosji „okna na świat”. Pokonana Szwecja przestała być potęgą europejską, a stała się państwem o drugorzędnym znaczeniu.

Bitwa u brzegów Ozylii (współcześnie największa wyspa Estonii) w 1719 r. zakończyła się zwycięstwem Rosjan nad Szwedami; XIX-wieczny obraz Aleksieja Bogolubowa. Rosjanie stracili w tej bitwie zaledwie 18 ludzi, straty szwedzkie liczyły 110 zabitych i rannych. Rosjanie zdobyli też wszystkie szwedzkie okręty. Było to pierwsze w historii rosyjskie zwycięstwo na morzu odniesione bez zastosowania taktyki abordażu. Jak myślisz, w jaki sposób udało się to Rosjanom osiągnąć?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ostatnią próbę ograniczenia rosyjskich zdobyczy poparł nawet król polski August II Mocny, porzucając w 1719 r. swojego dotychczasowego sojusznika, cara Piotra I. Rosyjski władca okazał się jednak sprytniejszy. Z pomocą przekupionych posłów zerwał sejm, który miał zdecydować o wejściu Rzeczypospolitej do międzynarodowej antyrosyjskiej koalicji. Tak o stosunkach politycznych w Polsce pisał wcześniej do cara jego zaufany minister i dyplomata, hrabia Andrzej Osterman:

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P1HTxtMd5>

Minister Andrzej Osterman do cara Piotra I o możliwości ingerencji w Polsce

Jestem zdania, że i my powinniśmy postarać się zawczasu nie tylko zerwać jak najprędzej sejm grodzieński, ale też pod ręką wzniecić przeciwko królowi jakąś nową konfederację, nie żałując na to trudu ani pieniędzy. Taka konfederacja zawsze będzie użyteczna dla celów Jego Carskiej Mości, chociażby tutaj pokój nie doszedł do skutku, gdyż primo pod tym pretekstem Jego Carska Mość może zawsze trzymać w Polsce swe wojska, secundo za pomocą konfederacji zmusi się króla Augusta, by ostrożniej i nie tak publicznie przeciwko nam występował, tertio póki wojska nasze będą w Polsce, cesarz także namyśli się dziesięć razy, nim przedsięwzięmie coś przeciwko Jego Carskiej Mości; quatto króla pruskiego tym łatwiej będzie utrzymać w sferze naszych interesów, quinto dzięki konfederacji Jego Carska Mość zawsze mocno stać będzie w Polsce i obie strony będą musiały postępować według jego woli [...]. Powodów do konfederacji jest pod dostatkiem: że król August chce tron zapewnić synowi, że dąży do samowładztwa, że stara się podnieść Turków przeciwko Jego Carskiej Mości, a tym samym przeciwko Polsce, aby tymczasem spełnić swój zamiar, tj. zgnieść wolność Rzplitej – to wszystko wystarczy do podbechtania Polski przeciwko królowi. Można by jeszcze dodać, że on obiecał Turkom i cesarzowi pewne cesje terytorialne kosztem Rzeczypospolitej; gdy dodamy do tego pieniądze i poufną zapowiedź protekcji carskiej, sprawa, moim zdaniem, nie napotka wielkich trudności.

Źródło: *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1999, s. 335–336.

Jaki mechanizm interwencji w sprawy polskie proponował Andrzej Osterman carowi? Czy jego sugestie świadczą o dobrej znajomości sytuacji politycznej i gospodarczej Rzeczypospolitej?

Rosję w ingerowaniu w polskie sprawy popierały Prusy. Państwa te – na podstawie tajnej klauzuli do dwustronnej umowy – blokowały jakiegokolwiek zmiany ustroju zmierzające do wzmocnienia Rzeczypospolitej, dążyły do utrzymania jej międzynarodowej izolacji i wprowadzały ferment pomiędzy króla a szlachtę pod fałszywym pretekstem obrony praw i wolności. Utrzymanie słabości państwa polsko-litewskiego stało się wspólną racją stanu obu sąsiadów. Jedyna różnica polegała na tym, że podczas gdy rządzący w Prusach Hohenzollernowie sugerowali rozbiór, Rosja chciała utrzymać jedność Rzeczypospolitej, aby mieć kontrolę nad jej całością.

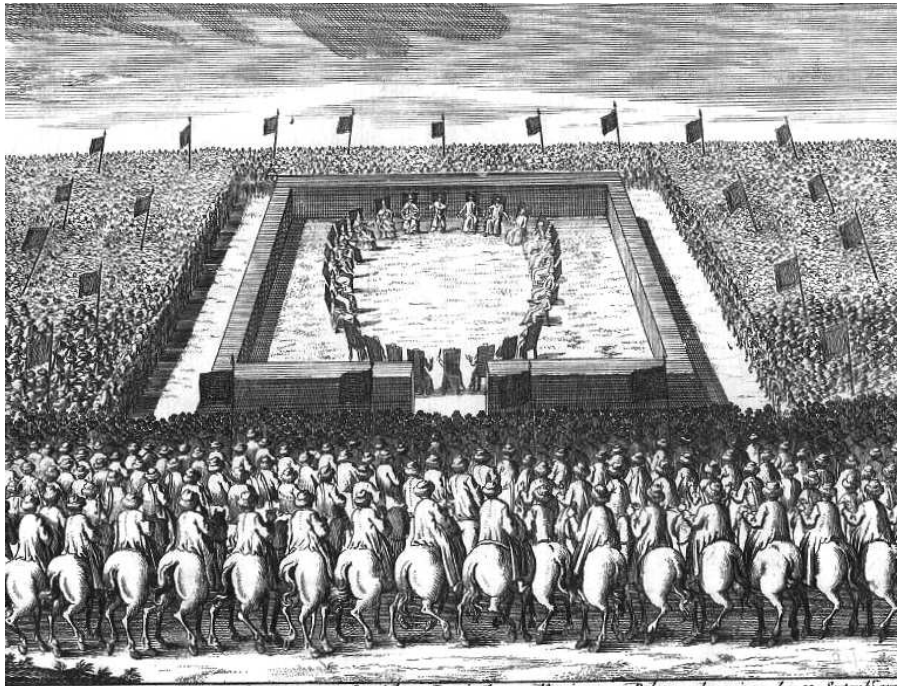
Próby reformy państwa

Śmierć cara Piotra I w 1725 r. stworzyła królowi Augustowi II Mocnemu kolejną szansę do wzmocnienia struktur państwa. Poparł on nowo powstałe stronnictwo Czartoryskich i Poniatowskich, zwane **Familią**, które planowało dogłębne reformy; miały one polegać m.in. na usprawnieniu władzy królewskiej, ukróceniu **anarchii** wynikającej z nadużywania szlacheckich swobód (np. likwidacji *liberum veto*), zmianach w wojsku i pobieraniu podatków. Jednak inny ród arystokratyczny – Potockich – torpedował wysiłki na rzecz zmian politycznych i zrywał kolejne obrady sejmu.

Śmierć Augusta II Mocnego nastąpiła w czasie, kiedy Rzeczpospolita znalazła się w bardzo skomplikowanej sytuacji międzynarodowej. Mocarstwa były podzielone co do **sukcesji**. Sąsiedzi widzieli na tronie polskim jakiegoś słabego księcia z dalekiego kraju, np. infanta (księcia) portugalskiego. Szlachta i znaczna część magnaterii okazywała niezwykłą – jak na Rzeczpospolitą – zgodność: sugerowali kandydaturę Stanisława Leszczyńskiego, teścia króla Francji Ludwika XV. Elekcja przebiegła sprawnie i przytłaczająca większość – ponad 12,5 tys. głosujących – opowiedziało się za Leszczyńskim.

Portret króla Stanisława Leszczyńskiego w stroju pielgrzyma na obrazie Jeana-Baptiste'a Oudry'ego z 1730 roku. Polski monarcha był człowiekiem bardzo religijnym. Władcą Rzeczypospolitej pozostawał stosunkowo krótko (z przerwą niecałe dziewięć lat), za to długo panował jako księżę Lotaryngii. Zyskał tam powszechne uznanie i szacunek jako dobry gospodarz, mecenas sztuki oraz nauki. W Lotaryngii powstała większość jego dorobku pisarskiego, w tym dzieło *Głos wolny wolność ubezpieczający* (1749). Był najdłużej żyjącym polskim królem – zmarł w wieku 89 lat. Pochowany jest w Nancy we Francji, a jego serce spoczywa w kryptach królewskich na Wawelu. Jak myślisz, dlaczego Leszczyński został przedstawiony w stroju pielgrzyma?
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Beelding van het gewone Veld der Verkiezing waar op Stanislaus Leszczyński tot Koning van Polen verkozen is op den 22. Septemb: 1733

Elekcja Stanisława Leszczyńskiego w 1733 roku. Wojska rosyjskie wkroczyły do Rzeczypospolitej 11 sierpnia 1733 r., a 25 sierpnia rozpoczął się sejm elekcyjny.

Jak myślisz, w jakiej atmosferze przebiegały jego obrady?

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Rosja nie zaakceptowała tego wyboru. Pod osłoną wojsk carskich około tysiąca zwolenników Wettyna, syna Augusta II, dokonało drugiej elekcji. Doprowadziło to w 1734 r. do wojny domowej nazywanej **wojną o sukcesję polską**. Zakończył ją sejm pacyfikacyjny w 1736 roku. O ostatecznym zwycięstwie Augusta III Sasa zdecydowały jego przewaga militarna (wspierał go 35-tysięczny korpus rosyjski pod wodzą feldmarszałka Burkharda Christopa Münnicha) oraz poparcie państw ościennych. Wielkimi przegranymi po niepowodzeniu z elekcją Leszczyńskiego okazała się grupa **magnacka** składająca się ze Stanisława Poniatowskiego, jego szwagrów Michała i Augusta Czartoryskich oraz Andrzeja Załuskiego – Familia.

Głównymi przeciwnikami politycznymi Familii była wówczas konserwatywna „partia hetmańska”. W jej skład weszli hetmani: wielki koronny Franciszek Ksawery Branicki, polny koronny Seweryn Rzewuski oraz najbogatszy wówczas magnat polski Stanisław Szczęsny Potocki. Celem tego stronnictwa było zachowanie Rzeczypospolitej w dotychczasowym kształcie ustrojowym z elekcyjnym tronem, *liberum veto* i wolnościami szlacheckimi. Głównego sojusznika widziało ono w Rosji.

Król August III Sas, portret z 1755 r. pędzla Pietra Rotariego. Z przedostatnim władcą Polski związana jest czarna legenda. Uchodzi za leniwego, gnuśnego i nieudolnego króla.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Król August III, podobnie jak ojciec, wspierał proreformatorską Familję. Kalkulował, że wzmocnienie Rzeczypospolitej przysłuży się wzmocnieniu jego pozycji w Saksonii, gdzie tron był dziedziczny. Jednak polskie sejmy konsekwentnie były zrywane przez stronników rodziny Potockich. Ci ostatni rozumieli nawet potrzebę pewnych zmian, np. reformy armii, jednak nie mogli pogodzić się z myślą, że odnowa kraju będzie odbywała się pod egidą ich osobistych rywali. Partykularne, prywatne interesy stronnictwa stawiali ponad rację stanu państwa.

Rzeczpospolita, pozbawiona sprzymierzeńców i posiadająca ledwie kilkunastotysięczną armię (funduszy nie starczało nawet na dozwolone 24 tys.), nie była w stanie podjąć walki z Prusami i Rosją. Po 1752 r., gdy decydujący wpływ na władzę zyskali Potoccy, wszystkie strony zaniechały reform. A położenie Polski było coraz gorsze: od zachodu i północy otaczały ją Prusy, wzmocnione po przyłączeniu zdobytego od Austrii Śląska (w 1742 r.). Ponadto armie pruskie i rosyjskie znów maszerowały przez Rzeczpospolitą w czasie wojny siedmioletniej (w latach 1756–1763) i dokonywały kolejnych zniszczeń.

Prekursorzy oświecenia

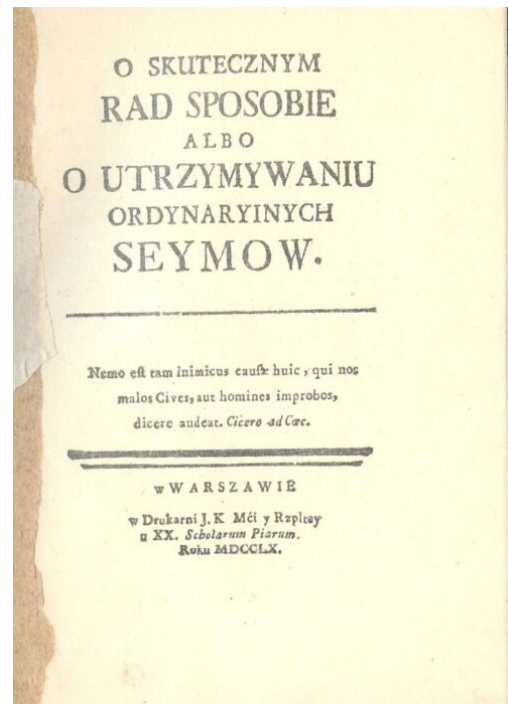
Pod koniec panowania Augusta III Sasa nastąpiło pewne polityczne otrzeźwienie, czego wyrazem były publikacje znanych pisarzy i publicystów nawołujące do pilnego reformowania kraju. Wydany w latach 1761–1763 traktat Stanisława

Konarskiego *O skutecznym rad sposobie* wykazywał, że *liberum veto* nie służyło obrońcom wolności, lecz wrogom Rzeczypospolitej, oraz że reforma sejmu stanowiła istotny krok, aby uchronić kraj przed zagładą.

Konarski, uchodzący za prekursora polskiego oświecenia, skupiał się głównie na szkolnictwie. Był w tej kwestii praktykiem, gdyż w latach 1750–1755 sam przeprowadził gruntowną reformę w szkołach pijarskich, skupiając się na wychowaniu obywatelskim oraz patriotycznym. Zastąpił obowiązującą dotąd łacinę językiem polskim jako wykładowym. Wprowadził zajęcia z języków nowożytnych, a także fizyki, matematyki, botaniki, geografii i historii. Zorganizował szkolne pracownie, gdzie uczono m.in. astronomii. Dodał też do przedmiotów

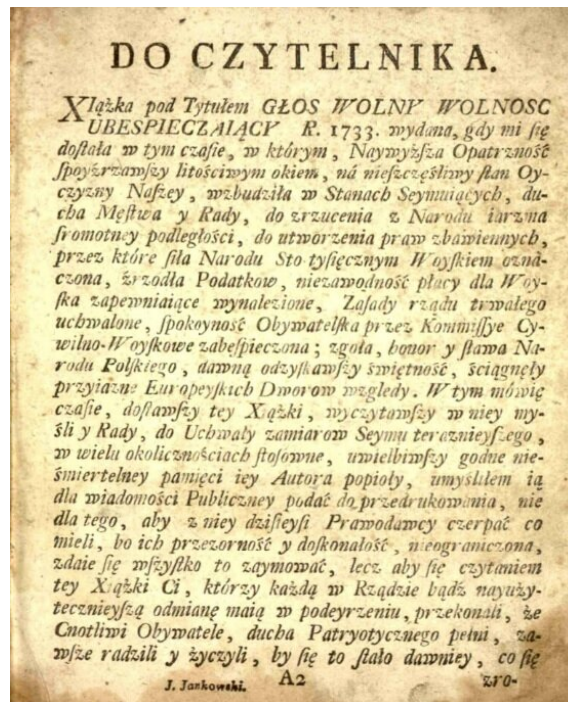
Stanisław Konarski (1700–1773) był zakonikiem, pijarem, a ponadto dramatopisarzem, poetą, tłumaczem, pedagogiem, publicystą, reformatorem szkolnictwa i założycielem Collegium Nobilium. Czym na obrazie zajmuje się Konarski?
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

O skutecznym rad sposobie – czterotomowy traktat polityczny Stanisława Konarskiego, wydanie pierwsze. Traktat polityczny Konarskiego składał się z czterech tomów. Po raz pierwszy wydany został w latach 1761–1763, po 15 latach prac.
Źródło: polona.pl, domena publiczna.

szkolnych wychowanie fizyczne. Jego reformy kontynuowała od 1773 r. Komisja Edukacji Narodowej – pierwsza w Polsce i Europie władza oświatowa.

Swoją wizję naprawy Rzeczypospolitej przedstawił też były polski król, a następnie w latach 1738–1766 książę Lotaryngii – Stanisław Leszczyński. W traktacie politycznym *Głos wolny wolność ubezpieczający*, wydanym w 1743 r., wytyczył pożądaną drogę reform. Za jedną z podstawowych kwestii uznał poprawę losu chłopów, zamiast odrabiania pańszczyzny postulował opłaty czynszowe. Stanął też w obronie praw mieszczan, zalecał utworzenie silnej armii, której utrzymanie miało być sfinansowane z podatków nałożonych na szlachtę. Chciał ograniczyć *liberum veto* tak, aby nie prowadziło ono do zrywania obrad sejmu.

Wstęp do publikacji *Głos wolny wolność ubezpieczający*. Traktat polityczny wydany został prawdopodobnie w 1743 roku. Autorem dzieła jest Stanisław Leszczyński, ale jego myśli spisał ktoś z kręgu jego zwolenników. Postaraj się przeczytać treść wstępu i go streścić.

Źródło: polona.pl, domena publiczna.

Jednak – z drugiej strony – Leszczyński nie zakwestionował zasady jednomyślności przy podejmowaniu najistotniejszych uchwał. Pozostawiał też sejm jako najwyższą władzę Rzeczypospolitej. Rola króla miała zostać ograniczona do kierowania administracją, przy czym odpowiedzialność za bieżącą politykę miałyby ciążyć na ministrach. Kandydaci na urzędy mieli być wybierani przez sejm większością głosów.

Wdrożenie części postulowanych przez Konarskiego i Leszczyńskiego zmian stało się możliwe dopiero w czasach panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, po 1764 roku. O ile elity Rzeczypospolitej umiały się porozumieć w celu przeprowadzenia reform wewnętrznych, czego ukoronowaniem była Konstytucja 3 maja z 1791 r., o tyle fatalna sytuacja międzynarodowa sprawiła, że państwo nie przetrwało. Zdaniem wielu historyków o upadku Rzeczypospolitej przesądziły czasy saskie; to wówczas kraj popadł w potężny kryzys polityczny, z którego nie zdołał się wydobyć.

Kraje sąsiednie

Prusy

Prusy w XVIII w. dokonały niebywałego skoku rozwojowego: z peryferyjnego księstwa zamieniły się w europejską potęgę. Kilkukrotnie powiększyły też swoją powierzchnię, najbardziej dzięki ziemiom zabranym Rzeczypospolitej.

Flaga Królestwa Prus w latach 1701–1750.

Omów symbolikę flagi.

Źródło: David Liuzzo, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Królestwo Pruskie powstało w 1701 r. z połączenia ziem Brandenburgii i Prus Książęcych, rozdzielonych przez Pomorze Gdańskie. Stało się to za zgodą króla polskiego Augusta II Mocnego. Było to państwo zorganizowane według zasad [absolutyzmu](#), skrajnie zmilitaryzowane, z rozbudowaną policją, bez parlamentu i z kontrolą centrali nad prowincjami.

Działania władz nakierowane były na zdobywanie nowych terenów. Armia była bardzo liczna i zdyscyplinowana, a jej wpływy stawały się widoczne praktycznie wszędzie (np. nauczycielami zostawali byli wojskowi – stąd tzw. [pruski dryl](#)). Powstało wówczas powiedzenie „Prusy to nie państwo, które posiada armię, tylko tamtejsza armia podporządkowała sobie terytorium”.

Rosja

Do końca XVII w. Rosja była krajem niezwykle zacofanym, zarówno gospodarczo, jak i politycznie oraz naukowo (pierwszy rosyjski uniwersytet powstał w 1724 r., blisko cztery wieki później niż w Polsce i ponad sześć wieków później niż we Włoszech). Władza była tam bardzo opresyjna – tej tradycji nie złamał nawet europeizujący ten kraj car Piotr I. Monarcha rządził sam, nie istniała żadna namiastka parlamentu. Panującemu podporządkowani byli Kościół prawosławny i lokalni przedstawiciele władzy w terenie (gubernatorzy).

Herb Rosji za czasów cara Piotra I Wielkiego (panował w latach 1682–1725). Piotr I zmienił nieco herb Rosji w 1698 roku. Orzeł wówczas stał się czarny, a na jego piersi umieszczono łańcuch Orderu Świętego Andrzeja, który był patronem Piotra I. Trzy korony tej samej wielkości zastąpiła jedna główna, symbolizująca cesarstwo, która górowała nad dwoma mniejszymi, znajdującymi się na głowach orła.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Piotr I, który w młodości podróżował po Europie, postanowił ucywilizować swój kraj, przy czym zmiany miały dotyczyć wszystkiego: od systemu rządów do *savoir vivre*'u. Najważniejsze były reformy armii: została ona unowocześniona, m.in. wyposażona w armaty, oficerowie mieli się kształcić (stąd początkowo wielu z nich pochodziło z zagranicy), w związku z uzyskaniem przez Rosję dostępu do Bałtyku powstała flota, wprowadzono również coroczny pobór rekrutów do służby w regularnej armii.

Reformy obyczajowe dotyczyły spraw całkiem przyziemnych: nakazano *bojarom* regularne golenie bród i noszenie się na modłę francuską, zalecano podróżowanie po Europie, sprowadzono też wielu cudzoziemców (np. jako nauczycieli). W sferze kultury car zarządził uproszczenie alfabetu i pisowni, sfinansował wydawanie pierwszych czasopism, doprowadził do otwarcia pierwszych szkół wyższych, muzeów i galerii, zorganizował również pierwsze wyprawy naukowo-badawcze, np. na Syberię. Chłopcy z rodzin szlacheckich zostali objęci obowiązkiem szkolnym; jeśli nie odebrali odpowiedniej edukacji, nie mogli się ożenić.

Wprowadzanie reform było o tyle łatwiejsze, że Piotr I przeniósł stolicę z Moskwy nad Bałtyk, do Petersburga, gdzie mógł budować miasto od podstaw, „po europejsku”. Jego politykę przybliżania Rosji do Zachodu kontynuowała caryca Katarzyna II, z pochodzenia Niemka (panowała w latach 1762–1796).

Austria

Absolutyzm oświeceniowy panował też w Austrii. Kraj ten dysponował rozbudowaną biurokracją i służbami policyjnymi. Podobnie jak w Prusach i Rosji monarcha miał niemal pełnię władzy (rolę doradczą odgrywała Rada Państwa).

Cesarzowa Maria Teresa wprowadziła reformy, których zabrakło w Rzeczypospolitej. Scentralizowała m.in. administrację państwową – w 1749 r. wspólne urzędy dla Austrii i Czech zostały zastąpione przez odrębne kancelarie. Władczyni powołała też ministerstwa odpowiadające za politykę zagraniczną, wewnętrzną, skarbową i wojskową. W 1760 r. powstała Rada Państwa, która pełniła funkcję ciała doradczego przy dworze. Przewodniczył jej kanclerz, ale to Maria Teresa dbała o dobór doradców – lojalnych i wysoko wykwalifikowanych. Dzięki scentralizowanym rządów wprowadzanie reform było łatwiejsze, stąd stosunkowo sprawne zniesienie **poddąństwa** chłopów czy ustanowienie obowiązku szkolnego. Austria pozostawała katolicka, jednak Kościół w znaczącym stopniu też podporządkowano państwu.

Herb Austrii w czasach panowania cesarzowej Marii Teresy (1740–1780).

Wyjaśnij, jakie herby są widoczne na tarczy.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

absolutyzm oświecony

(z łac. *absolutus* – zupełny, bezwzględny) system władzy we wczesnonowożytnej Europie, w ramach którego władca sprawował niemal nieograniczoną władzę; absolutyzm oświecony – faza absolutyzmu w Europie w XVIII w., ustrój państwa, w którym władca pozostaje monarchą absolutnym dla dobra ogółu (przeprowadza reformy, np. militarne i gospodarcze, w celu wzmocnienia państwa)

anarchia

(gr. *anarchia* – bezrząd, *a-* / *an-* – przedrostek wskazujący na brak, niedostatek czegoś + *archos* – władca, wódz) brak władzy, forma struktury społeczno-politycznej, w której nie istnieje żadna oficjalna władza państwowa i nie obowiązują żadne normy prawne; potocznie: bezprawie, samowola, chaos

bojarzy/bojarowie

(z ros. *bojarin*; być może od istniejącego na Rusi określenia *bojarin* – wielmoża) najwyższa warstwa społeczna w dawnej Rosji; po reformach cara Piotra I tytuły bojarskie zostały zniesione

elektor (w Rzeszy)

(z łac. *elector* – wyborca) tytuł książąt Rzeszy uprawnionych do udziału w wyborze cesarza

Familia

(łac. *familia* – rodzina) nazwa magnackiego stronnictwa politycznego Czartoryskich i spokrewnionych z nimi rodzin, które odegrało zasadniczą rolę w dziejach Polski XVIII w., zwykle prezentowało stanowisko proreformatorskie

ferment

(z łac. *fermentum*) wzburzenie, niepokój

husaria

ciężkozbrojna jazda konna, wykorzystywana do rozstrzygającego uderzenia i przełamania sił przeciwnika; jej członkowie wyróżniali się charakterystycznymi skrzydłami

mocowanymi do tylnej części siodła, choć słynne skrzydła noszono raczej na paradach

interregnum

(łac. *interregnum* – międzykrólewie) okres między śmiercią lub abdykacją danego króla a koronacją jego następcy

konfederacja generalna

(z łac. *confoederatio* – związek, przymierze, *generalis* – ogólny, powszechny) związek skupiający większą część szlachty; zawiązywana w wyjątkowych sytuacjach, takich jak bezkrólewie lub kryzys państwowy; mogła być zwołana przeciwko królowi, ale ten mógł do niej również przystąpić; w organach konfederacji decyzje podejmowano większością głosów

liberum veto

(łac., wolne „nie pozwalam”) jedna z głównych zasad ustrojowych Rzeczypospolitej, dająca prawo każdemu posłowi do zerwania obrad sejmowych

Lotaryngia

kraina historyczna w północno-wschodniej Francji, największe miasta to Nancy i Metz

luteranizm

doktryna teologiczna i chrześcijański ruch reformacyjny zapoczątkowany przez Marcina Lutra; wyznanie ewangelicko-augsburskie, które za źródło wiary uznaje Biblię, odrzuca wszystkie sakramenty oprócz chrztu i komunii

magnat

(z łac. *magnatus* – możnowładca, od *magnus* – wielki) członek najbogatszej grupy szlachty, wywodzący się ze średniowiecznego możnowładztwa; magnaci zajmowali zwykle najwyższe urzędy państwowe oraz skupiali w swoich rękach wielkie majątki ziemskie

oligarchia magnacka

(gr. *oligarchia* – władza niewielu, od *oligos* – nieliczny + *arche* – władza) ustrój, w którym dominującym elementem w życiu politycznym jest arystokracja (magnateria); okres oligarchii magnackiej w Rzeczypospolitej (od drugiej połowy XVII w. przez wiek XVIII) wiązał się z osłabieniem władzy króla, przewagą magnaterii nad szlachtą w instytucjach państwowych i rywalizacją stronnictw politycznych, którym przewodniczyli magnaci

oświecenie

okres w dziejach kultury europejskiej, od końca XVII w. do początku XIX w., zwany wiekiem rozumu; idee oświeceniowe odwoływały się do wartości rozumu i wiedzy, myśliciele tej epoki propagowali hasła m.in. empiryzmu, naturalizmu, racjonalizmu

pacta conventa

(łac., warunki uzgodnione, układy umówione) osobiste zobowiązania władców podejmowane w czasie wyborów; rodzaj umowy publiczno-prawnej zawieranej przez szlachtę z obieranym królem; dotyczyły przede wszystkim polityki zagranicznej, finansów i wojskowości

pijarzy (zakon pijarów)

Zakon Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych; katolicki zakon męski założony w Rzymie przez św. Józefa Kalasantego pod koniec XVI w.; działalność zakonu skupiała się na prowadzeniu szkół dla młodzieży męskiej, początkowo przede wszystkim z ubogich rodzin; w drugiej połowie XVII i w XVIII w. zakon stworzył sieć szkół w kilku krajach europejskich, w tym w Polsce, konkurując pod tym względem z jezuitami; Stanisław Konarski założył Collegium Nobilium w Warszawie (zapoczątkował tym samym reformę oświaty w Rzeczypospolitej), a wielu pijarów współpracowało z Komisją Edukacji Narodowej; w XIX w. nastąpiła kasata większości polskich placówek

poddaństwo osobiste

forma zależności społecznej, gospodarczej i prawnej ludności wiejskiej od właścicieli ziemskich (panów gruntowych), głównie szlachty, ponadto m.in. duchowieństwa

pruski dryl

określenie dotyczące wprowadzonej w XVIII w. w Prusach nowej metody szkolenia i musztry żołnierzy, mającej na celu wyrobienie w nich bezwzględności posłuszeństwa i karność; metoda ta polegała na bezwzględnym traktowaniu i karaniu żołnierzy, którzy natychmiast nie wykonali wydanych rozkazów; określenie to bywa stosowane np. w odniesieniu do XIX-wiecznego sposobu edukacji opartego na wymuszaniu posłuszeństwa poprzez system kar i nadzór nauczycielski

savoir-vivre

(franc., umieć żyć, znajomość życia) zasady dobrego wychowania, dobrych manier, właściwego zachowania w określonych miejscach i sytuacjach

sejm niemy

sejm jednodniowy obradujący 1 lutego 1717 r. w Warszawie; podczas sejmku przyjęto narzucony przez Rosję traktat oraz przeprowadzono ograniczone reformy ustrojowe; nazwany niemym, ponieważ posłowie nie zostali dopuszczeni do głosu

sukcesja tronu

(z łac. *successio* – następstwo, kolejność) w państwach o ustroju monarchicznym przekazywanie tronu następcy zgodnie z zasadami dziedziczenia tronu lub zgodnie z umową prawną w przypadku zgonu poprzedniego władcy albo jego abdykacji

wojna o sukcesję polską

wojna w Europie toczona w latach 1733–1735; jej przyczyną była rywalizacja o koronę polską między Stanisławem Leszczyńskim a Augustem II Sasem; konflikt toczony między koalicjami Francji, Hiszpanii i Bawarii a Austrią, Rosją, Prusami i Danią

wolna elekcja

(z łac. *electio* – wybór) jedna z podstawowych zasad ustroju Rzeczypospolitej szlacheckiej, ułożona w czasie bezkrólewia 1573 r., przewidująca wybór króla przez szlachtę bez stosowania zasady sukcesji dynastycznej, w trybie pospolitego ruszenia

Słowa kluczowe

absolutyzm oświecony, czasy saskie, Familia, *liberum veto*, Prusy, reformy państwa, Rzeczpospolita w XVIII w., wolna elekcja, Wettynowie, upadek Rzeczypospolitej, kultura oświecenia w Rzeczypospolitej

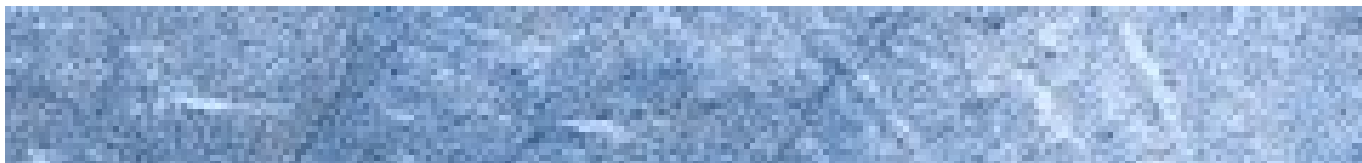
Bibliografia

Wiek XVI–XVIII, Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1999.

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Zagraj w grę interaktywną i sprawdź swoją wiedzę. Następnie wykonaj poniższe polecenia.

Test

Rzeczpospolita i jej sąsiedzi w pierwszej połowie XVIII w. --- podsumowanie

Liczba pytań:

15

Limit czasu:

7 min

Twój ostatni wynik:

-

Uruchom

Polecenie 2

Uzasadnij, że w pierwszej połowie XVIII w. Rzeczpospolita utraciła suwerenność państwa.

Polecenie 3

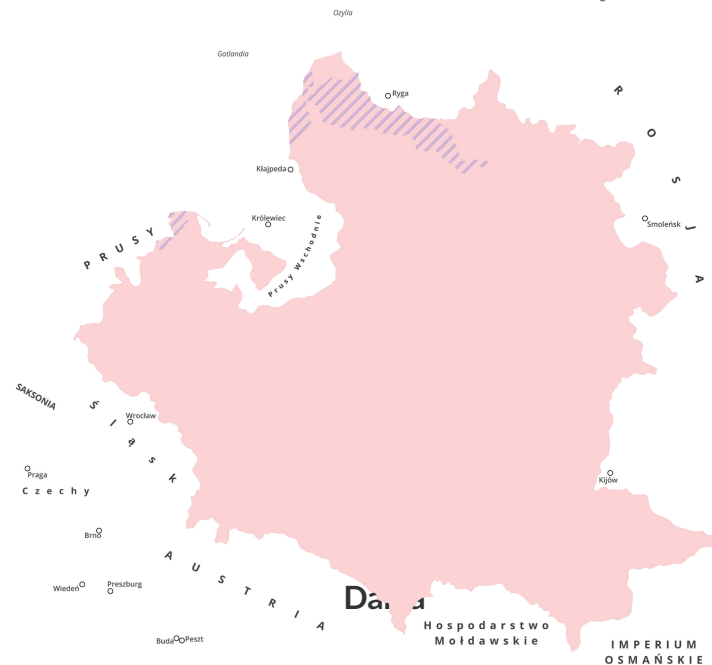
Uzasadnij, że w pierwszej połowie XVIII w. w Prusach, Rosji i Austrii wprowadzony został absolutyzm oświecony.

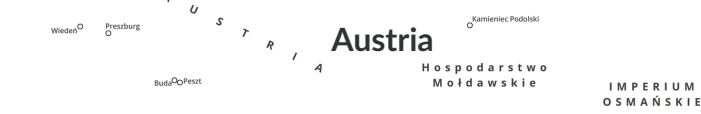
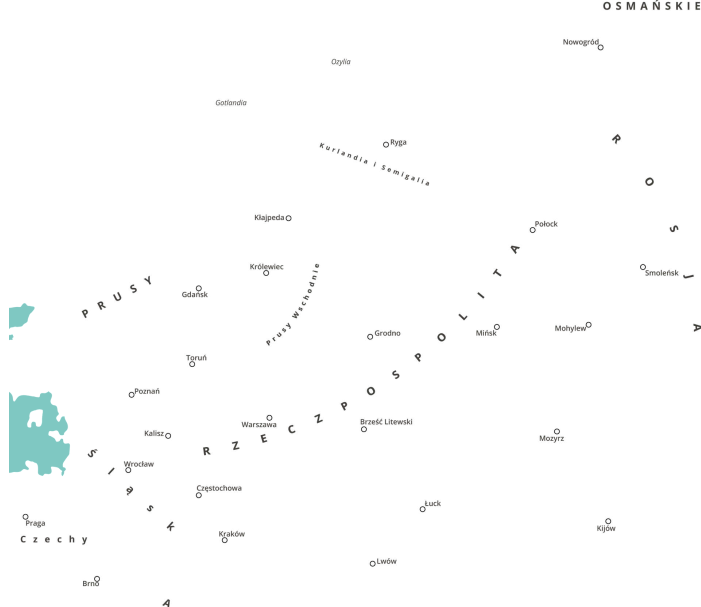
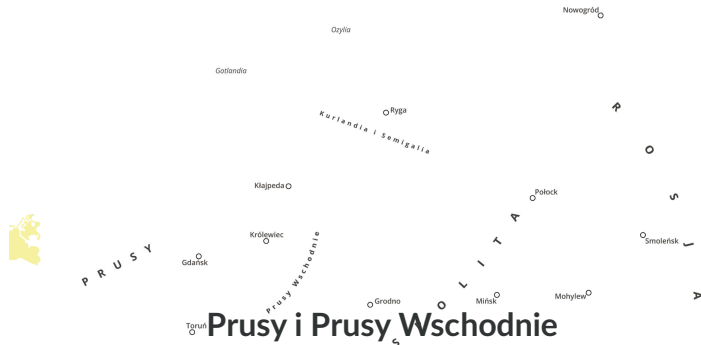
Mapa interaktywna

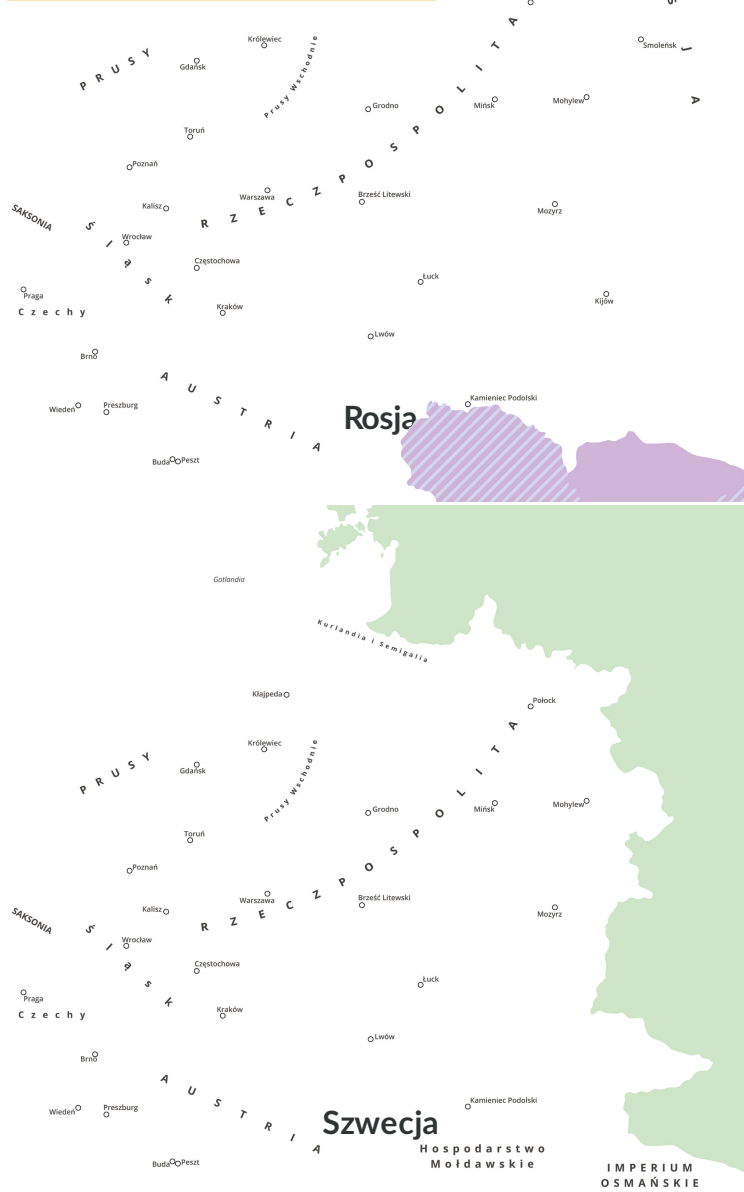
Polecenie 1

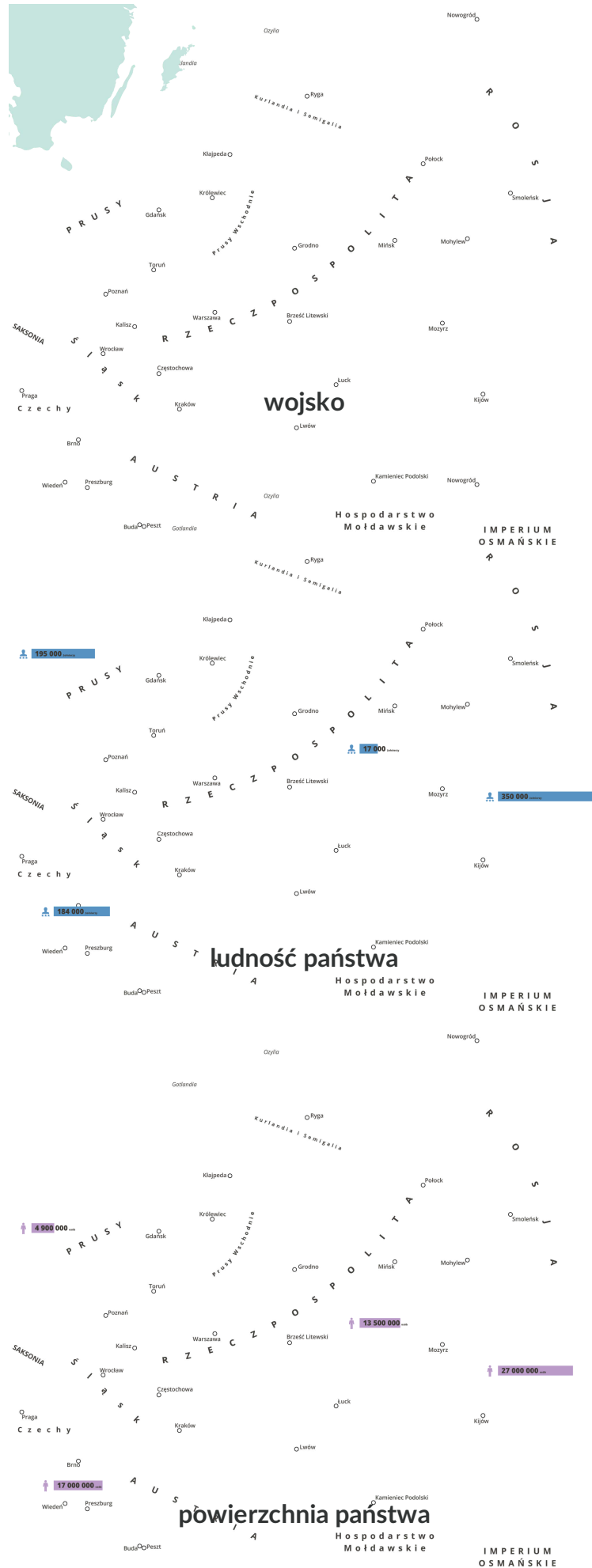
Zapoznaj się z mapą interaktywną i wykonaj polecenia.

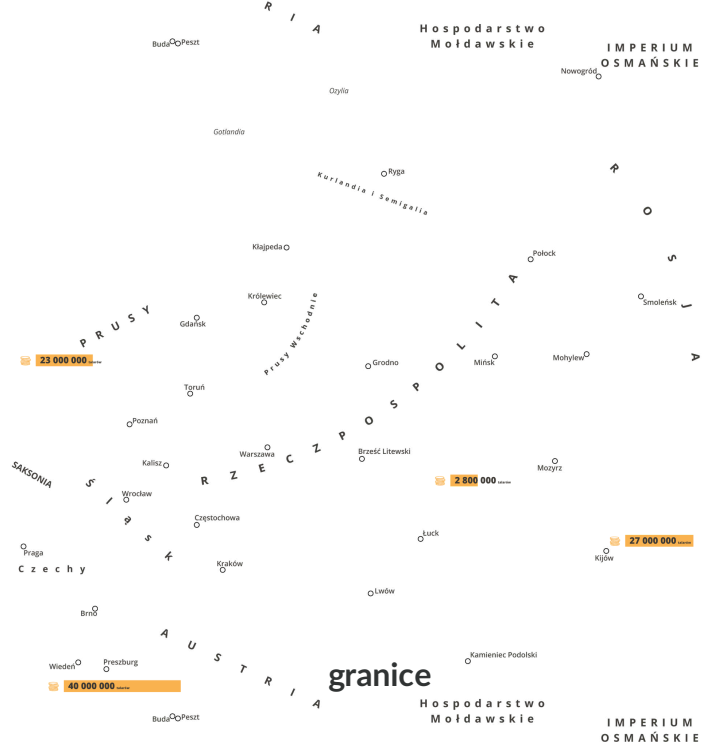
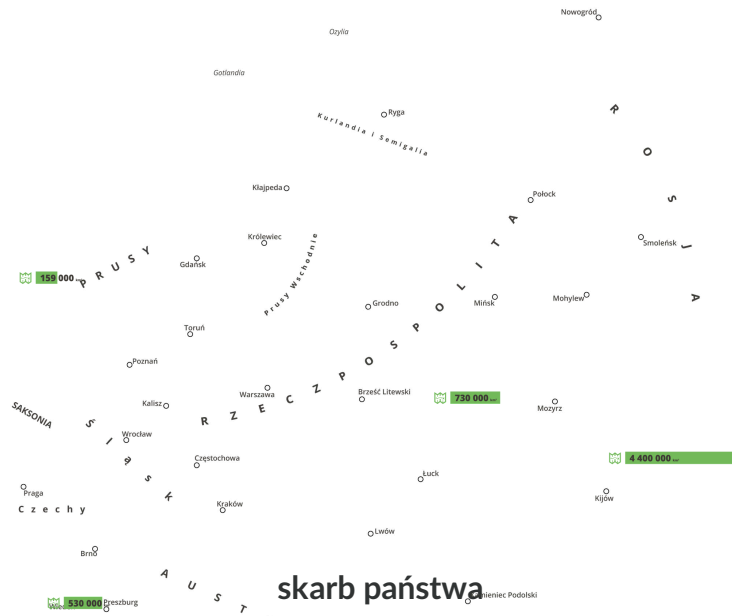
Tło

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Oceń, które z państw sąsiadujących z Rzeczpospolitą w XVII w. posiadało najsilniejszą pozycję. Uzasadnij odpowiedź, odwołując się do danych zawartych na mapie.

Polecenie 3

Wyjaśnij, jakie przełożenie na pozycję międzynarodową Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVIII w. miały kwestie liczebności jej wojska, skarbu, ludności i terytorium. Czy twoim zdaniem te kategorie były wystarczające, by wyrokować o tym, czy państwo miało silną, czy słabą pozycję międzynarodową? Jakie byś zaproponował/zaproponowała własne kategorie?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wskaż właściwe dokończenie zdania.

Pierwszym królem Prus był...

Fryderyk Wilhelm I.

Fryderyk Wilhelm.

Fryderyk II.

Fryderyk I.

Ćwiczenie 2

Spośród podanych niżej władców wybierz tych, którzy panowali w krajach sąsiednich w czasie, gdy na tronie Rzeczypospolitej zasiadał August II Mocny.

Fryderyk Wilhelm Hohenzollern

Katarzyna I

Maria Teresa

Piotr I Wielki

Fryderyk I Hohenzollern

Józef II

Ćwiczenie 3

Do każdego państwa przyporządkuj opis reformy, która została w tym państwie przeprowadzona w pierwszej połowie XVIII wieku. Wybierz go spośród opisów oznaczonych literami A–D. W każdym wierszu tabeli zaznacz właściwą literę.

- A. poddanie szkolnictwa pod kontrolę państwa
- B. podporządkowanie Kościoła katolickiego państwu
- C. zorganizowanie wojska według wzorów zachodnich
- D. stosowanie *liberum veto*

	A	B	C	D
Rosja	☐	☐	☐	☐
Prusy	☐	☐	☐	☐
Austria	☐	☐	☐	☐

Ćwiczenie 4

Rozstrzygnij, czy w pierwszej połowie XVIII w. w Rzeczypospolitej Obojga Narodów wprowadzono – tak jak w Prusach i w Austrii – centralizację urzędów dla Korony i Litwy państw, czy też pozostały oddzielne. Uzasadnij odpowiedź.

Rozstrzygnięcie:

Uzasadnienie

Ćwiczenie 5

Wskaż, które z podanych stwierdzeń są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
W pierwszej połowie XVIII w. w monarchii Habsburgów zostały zniesione odrębne kancelarie nadworne, istniejące w każdej z części kraju.	☐	☐
W pierwszej połowie XVIII w. z tworu państwowego Brandenburgia-Prusy utworzone zostało Królestwo Prus.	☐	☐
Na wzór Austrii w Rzeczypospolitej Obojga Narodów dokonano centralizacji urzędów dla Litwy i Korony.	☐	☐

Zapoznaj się z tekstem źródłowym, a następnie wykonaj polecenia.

« [...] podczas swojej pierwszej podróży do Holandii zaangażował wielu artystów i rzemieślników spośród różnego rodzaju rzemiosł: szpilkarzy, druciarzy, majstrów przemysłu papierniczego, rusznikarzy, sukienników i innych. [...] nie tylko starał się ściągnąć [...] jak najwięcej ludzi tego rodzaju, ale również wysyłał swoich poddanych do Anglii i Holandii, by się nauczyli produkcji fabrycznej, będącej tam w rozwoju. [...] doprowadził fabryki różnego rodzaju do takiego stanu, że w obfitości produkowały takie towary, jak np. igły, broń, różne tkaniny lniane, a w szczególności płótna, niezbędne nie tylko dla zaopatrzenia własnej floty, ale i innych narodów.

Cytat za: *Wiek XVI–XVIII. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1999, s. 380–381.

Wskaż właściwe dokończenie zdania.

Władca, do którego działań odnosi się źródło, to...

August II.

Fryderyk I.

August III Sas.

Piotr I.

Wskaż portret, na którym przedstawiono tego władcę.

Źródło: domena publiczna.

Ćwiczenie 7

Zapoznaj się z tekstem źródłowym, a następnie wykonaj polecenie.

« Prawdą jest, że nie trzeba dawać wielkich sum posłowi, który zrywa sejm [...], ale to nie wystarcza. Trzeba mieć za sobą znaczną grupę wpływowych [...], którzy poprą owego posła. Jest to zwykle prosty szlachcic, którego łatwo wprowadzić jest pozyskać, ale równie łatwo może on zmienić swoje zdanie otrzymawszy podarek od dworu.

Cytat za: *Wiek XVI–XVIII. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1999, s. 337.

Uzasadnij, że sytuacja opisana w źródle odnosi się do Rzeczypospolitej w okresie rządów oligarchii magnackiej.

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z tekstem źródłowym, a następnie wykonaj polecenie.

« Lepsze prawa, lepsze ustanowienie Sejmów jeszcze nas może od bliskiej i inaczej pewnej uratować [...] zguby. Przodkowie nasi [...] nie znali mocy rwania Sejmów [...] przez jednego [...]. Wróćmy się do mądrych praw o wspólnej zgodzie, o wolnym domówieniu się o wszystko, wróćmy powagę większej liczbie w Radach, Sejmikach i Sejmach, a powoli z tych nieszczęść wybrniemy.

Wskaż właściwe dokończenie zdania.

Reformy, o których jest mowa w tekście źródłowym, zostały zaproponowane przez...

Stanisława Konarskiego.

oligarchię magnacką.

Augusta III Sasa.

Augusta II Sasa.

Zapoznaj się z tekstem, a następnie uzupełnij luki w niżej zamieszczonym zdaniu.

“ *Fragment opracowania historycznego* ”

Za panowania tego władcy, oprócz sejmu pacyfikacyjnego w 1736 r., nie doszedł do skutku żaden sejm walny. [...] Antagonizm między dwoma najsilniejszymi ugrupowaniami [...] powodował, iż w Rzeczypospolitej niemożliwe było wykształcenie się politycznego centrum stanowiącego przeciwwagę dla mocarstw ościennych ingerujących w jej wewnętrzne sprawy.

Źródło: *Fragment opracowania historycznego*, [w:] P. Kołodziej, *Przyczyny upadku państwowości polskiej w XVIII wieku*.

W źródle została opisana sytuacja w Rzeczypospolitej za panowania , a dwa ugrupowania, o których pisze autor zacytowanego tekstu, to i

.

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Rzeczpospolita i jej sąsiedzi w pierwszej połowie XVIII w. – podsumowanie

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XXVI. Rzeczpospolita w XVIII w. (od czasów saskich do Konstytucji 3 maja). Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) charakteryzuje i ocenia projekty naprawy Rzeczypospolitej w I poł. XVIII w., w tym: Stanisława Leszczyńskiego, Stanisława Konarskiego;
- 2) ocenia znaczenie polsko-saskiej unii personalnej i rolę panujących;

XXVII. Upadek Rzeczypospolitej (wojna z Rosją i powstanie kościuszkowskie). Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 4) charakteryzuje wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej w XVIII w.

XXVIII. Kultura doby oświecenia w Rzeczypospolitej. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) wyjaśnia związki oświecenia polskiego z europejskim;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- opisuje przyczyny i przebieg wojny o sukcesję polską;
- omawia znaczenie polsko-saskiej unii personalnej i rolę władców z dynastii Wettynów;
- charakteryzuje reformy, jakich dokonano w państwach sąsiadujących z Rzeczpospolitą.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- lekcja odwrócona.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

Nauczyciel poleca uczniom, aby powtórzyli wiadomości dotyczące Rzeczypospolitej i jej sąsiadów w pierwszej połowie XVIII wieku. Mogą wykorzystać do tego e-materiał (bez gry interaktywnej i zestawu ćwiczeń).

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla uczniom temat zajęć i poleca, by na jego podstawie sformułowali cele lekcji oraz kryteria sukcesu.
2. Raport z przygotowań. Zalogowany na platformie nauczyciel przy użyciu raportu sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji: weryfikuje, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca, by uczniowie w parach opracowali mapy myśli związane z tematem. Wybrana osoba z danej pary przedstawia

przygotowane propozycje, a ochotnik zapisuje je na tablicy. Pozostali uczniowie się do nich odnoszą, uzupełniając je o swoje propozycje.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel prosi uczniów, by wykonali indywidualnie sześć wybranych ćwiczeń z e-podręcznika celem przypomnienia sobie faktów dotyczących Rzeczypospolitej i jej sąsiadów w pierwszej połowie XVIII wieku. Weryfikuje wspólnie z uczniami poprawność odpowiedzi i udziela informacji zwrotnej.
2. Nauczyciel dzieli uczniów na dwie, trzy lub cztery grupy i zapowiada, że zagrają w grę interaktywną sprawdzającą ich wiedzę. Będzie to quiz na wzór *Milionerów*, ale z ograniczeniem czasu na udzielenie odpowiedzi. Prosi, aby grupy wyłoniły liderów, którzy będą odpowiadali na pytania. Pozostałe osoby odgrywają rolę publiczności, która może udzielać podpowiedzi. Zwycięża ta grupa, która najszybciej odpowie poprawnie na wszystkie pytania.
3. Uczniowie grają w grę interaktywną. Grupy rywalizują ze sobą i ta, która najszybciej rozwiąże quiz, jest nagradzana, np. oceną za aktywność.
4. Podsumowując quiz, nauczyciel odwołuje się do wiedzy uczniów i pyta: Które z pytań sprawiło wam największą trudność?

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę dotyczącą kryteriów sukcesu. Czego uczniowie się dowiedzieli?
2. Na zakończenie nauczyciel ocenia pracę wylosowanej grupy. Prosi uczniów o samoocenę dotyczącą współpracy w zespole oraz wykonanego zadania. Ocenia pracę wybranych uczniów.

Praca domowa:

1. Zapoznaj się z mapą z sekcji „Mapa interaktywna” i wykonaj dołączone do niej polecenia.
2. (Dla uczniów chętnych) Wykonaj polecenie z sekcji „Gra edukacyjna”: Uzasadnij, że w pierwszej połowie XVIII w. w Prusach, Rosji i Austrii wprowadzony został absolutyzm oświecony.

Materiały pomocnicze:

Wiek XVI–XVIII, Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1999.

Wskazówki metodyczne:

Gra interaktywna może być wykorzystana do sprawdzenia wiedzy indywidualnej uczniów zarówno podczas lekcji (każdy uczeń odpowiada samodzielnie), jak i poza lekcją, np. przy powtórce wiadomości.

Spis ilustracji nieopisanych:

- Ćwiczenie 6 – ilustracja 1: August II Mocny; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 6 – ilustracja 2: Fryderyk; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 6 – ilustracja 3: Fryderyk Wilhelm; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 6 – ilustracja 4: Piotr I Wielki.